

ТИПОЛОГІЯ ЗНАКІВ. ПІДСУМОК

Лекція 6

- 1) Дія іконічного знаку ґрунтується на фактичній подібності позначника і позначуваного, напр., малюнка якоїсь тварини і самої тварини, перше замінює друге "просто тому, що воно на нього схоже".

- 2) Дія індексу ґрунтується на фактичній, реально існуючій суміжності позначника і позначуваного; "з погляду психології, дія індексу залежить від асоціації за суміжністю", наприклад, дим є індекс вогню, і підтвержене прислів'ям знання того, що "немає диму без вогню", дозволяє людині інтерпретувати появу диму, зробити висновок про наявність вогню, безвідносно до того, був чи не був вогонь запалений навмисно, щоб привернути чийсь увагу. Те, що виявив Робінзон Крузо, було індексом: його позначником був відбиток ноги на піску, а встановленим по ньому позначуваним - присутність на цьому острові людини; за Пірсом, індексом є прискорення пульсу як можливий симптом жару, і у цих випадках його семіотика фактично зливається з дослідженням симптомів хвороб у медицині, яке називають семіотикою, семіологією або симптоматологією.

- 3) Дія символу ґрунтується головним чином на встановленій за угодою, засвоєній суміжності позначника і позначуваного. Сутність цього зв'язку "полягає в тому, що вона є правилом", і не залежить від наявності або відсутності якої-небудь схожості або фізичної суміжності. При інтерпретації будь-якого даного символу знання цього конвенціонального правила обов'язково, і знак отримує дійсну інтерпретацію тільки тому і просто тому, що відомо це правило.

- "Кратил": чи закріплює мова форму за змістом "за природою" (physei), як це стверджує головний герой діалогу, або "за згодою" (thesei) - Гермоген.
- Сократ: репрезентація через подібність переважає над використанням довільних знаків, але, незважаючи на привабливу силу подібності, він визнає додатковий фактор - умовність, звичай, звичку.

Мова як знакова система

Природна мова використовує такі типи знаків для позначення класів об'єктів і класів відношень між об'єктами дійсності:

- 1) Речення мови - суть іконічні знаки (Л. Вітгенштейн, Tractatus Logic Philosophicus). Іконічним знаком є також і будь-який осмислений текст, тобто послідовність речень.
- 2) Більшість морфем мови (з урахуванням контекстуальних уточнювачів) є знаками-символами для класів об'єктів і класів відношень між об'єктами дійсності.
- 3) Невелика частина морфемного словника представлена іконічними знаками - це оноματοпоетичні морфеми.

Знаки для знаків або метазнаки

- 4) Незначна частина словника морфем, будучи часто при цьому знаками того самого типу, що і 2, є знаками-індексами, що вказують на відношення між іншими знаками типу 2, тобто слугують граматичними сигналами. Усі службові морфеми (афікси, частки, союзи, основи службових слів) виконують функцію граматичного сигналу.
- 5) Слова (основи разом з афіксами) у словнику утворюють ієрархію, в якій слова вищого рівня виступають як мета-знаки символи для групи слів нижчого рівня. Мета-знаками символами є, зокрема, займенники.

Конструкційний іконізм

Іконічні відношення виникають там, де семантично менш маркована категорія не отримує спеціального маркера, а семантично більш маркована отримує. Оскільки категорія множ. семантично складніша, ніж категорія одн., її більша маркированность при кодуванні розглядається як конструкційний іконізм.

Іконічне кодування передбачає симетричне відображення у формальній структурі слова його смислових компонентів. Прикметник позитивного ступеня простіший за структурою і за змістом, ніж той самий прикметник у порівняльному ступені. Слово стає довшим, а значить формальна структура складнішою.

- Теорія іконічного кодування походить від іконічного маркування (Трубецької і Якобсон). Елементи певної категорії протиставлялися як елементи, пов'язані різними системними семантичними відношеннями, як семантичні марковані і немарковані семантичні елементи. З цього випливає, що немарковані елементи є більш простими щодо маркованих. Напр.: форма однини - немаркована, форма множини - маркована.

- Якщо потрібно вибрати один член опозиції для позначення обох членів, то обирають немаркований. Напр.: При вітанні студентів викладач скаже «Liebe Studenten» звертаючись як до хлопчиків, так і до дівчаток, а не окремо Liebe Studenten und Liebe Studentinen.
- Немарковані члени опозиції мають у мові більше засобів вираження ніж марковані.
- Немарковані члени опозиції частіше трапляються у мовах світу. Вони раніше формуються, ніж марковані. Приклад: першим з'явився теперішній час. Він простіший. Найскладнішим за формою є майбутній час. Він з'явився пізніше.
- Перемагає семантично простіший варіант і у разі конкуренції витісняє більш складніший.

- Теорія маркованості дозволяє пояснити багато явищ на різних рівнях мовної структури в різних мовах.
- Тут виникають питання «чому майбутнє в усіх мовах з'являється після минулого?», «Чому позитивне значення має більше способів вираження ніж негативне? (наприклад суфіксів і префіксів з негативним значенням у німецькій мові менше, ніж позитивних (un - anti - los))».

Мовний знак не лише як результат угоди, але й його реальної до позамовного корелята

- Аналоговий зв'язок мовного знака з позамовним корелятом називають іконічним зв'язком.
- Ступені іконічності: образ (ономатопея), діаграма, метафора.
- Діаграмматичні іконічні знаки: порядок слів у реченні *Veni, Vidi, Vici* «Прийшов, побачив, переміг». Послідовність форм минулого часу використовується для відтворення перебігу подій у зазначеному порядку.
- Приклади іконічних знаків на різних рівнях мовної системи у фонетиці, лексиці, морфології, синтаксисі. Найбільш яскраве вираження іконічний знак має у синтаксисі.
- Згідно Р.О. Якобсону, такого прояву іконізму у синтаксисі слід очікувати тому, що «граматичні структури існують в лінійно-протяжному просторі повідомлюваного і в лінійно-схемній формі закріплюються в системі мови».

Іконічні знаки у морфології

- Пасивна форма категорії стану в англійській мові.
- У розвитку заставних протиставлень існує кілька стадій розвитку іконічності. В і-є. прамові одна форма передавала активні і пасивні відношення за допомогою різних лексичних засобів.
- У давньогерманських мовах наявна тенденція до перифрастичної (=описової) експлікації пасивних відношень. На пізніших етапах розвитку цих мов відбувається їх граматикалізація.
- У сучасних германських мовах форма пасивного стану передає виключно пасивні відношення і не реалізує граматичне значення активного стану.
- Існує опозиція *актив* :: *пасив*, де перший елемент нейтральний, неіконічний, а другий - іконічний, маркований.

У. Еко з приводу загально поширеної тези про визначальну роль лінгвістики у семіотичному аналізі

- "Далеко не всі комунікативні феномени можна пояснити за допомогою лінгвістичних категорій". Це зауваження протиставляє його Тартусько-московській школі, в рамках якої інтуїтивно визнавалася базисна роль лінгвістики.
- Візуальна комунікація. У. Еко трактує іконічний знак як континуум, в якому неможливо виокремити дискретні смислорозрізнявальні елементи, подібні тим, що існують у природній мові. Він надає цьому спостереженню системний характер, що пояснює відмінність візуальної комунікації.

У. Еко

- "Знаки малюнка не є одиницями членування, співвідносними з фонемами мови, тому що вони позбавлені наперед заданого позиційного й опозиційного значення, самий факт їх наявності чи відсутності ще не виражає однозначно смислу повідомлення, вони мають значення лише у контексті (точка, вписана в мигдалеподібну форму, означає зіницю) і не значать самі по собі, вони не утворюють системи жорстких відмінностей, де точка набуває власного значення, будучи протиставлена прямій або колу "[391, с. 137].

У. Еко

- Іконічний знак, що володіє схожістю із зображуваним предметом, бере не всі його характеристики.
- Підкреслює умовність цього типу зображення: "Іконічні знаки відтворюють деякі умовні сприйняття об'єкта, але після добору, здійсненого на основі коду впізнавання, й узгодження їх з наявним репертуаром графічних конвенцій".
- Приклад: художник XIII ст. малює лева відповідно до вимог тодішніх іконічних кодів, а не виходячи з реальності. Візуальний знак повинен мати такі типи характеристик: а) оптичні (видимі), б) онтологічні (передбачувані), в) умовні. Під останніми У. Еко розуміє іконографічні коди того часу.

У. Еко

- Архітектурний знак, а це варіант вже архітектурної комунікації, своїм значенням має власне функціональне призначення. Це знак, що відсилає до своєї функції. Двері мають в якості референта "можливість увійти". Архітектурне повідомлення може отримувати чужі для нього значення. Напр., розміщення солдатів у занедбаній церкві. При цьому підміна значень не відчувається.
- Сприйняття архітектурного дискурсу не вимагає тієї уваги, яка спостерігається при сприйнятті фільмів, телебачення, коміксів, детективів.

У. Еко: модель комунікації

